

zi adatai mellett nemcsak munkásságának egyes elemeibe enged bepillantást, hanem abba is, hogy az adott tudományterületek művelői miként is vélekednek Deér korszakos megállapításairól, téziseiről. Éppen ezért jelen kötet igen ígéretes kezdete a neves, középkori magyar történelemmel foglalkozó professzorok, akadémikusok munkásságát és életét bemutatni kívánó sorozatnak.

MAKÓ GERGŐ

JEGYZETEK

¹ Az első kötet 1998-ban jelent meg „*Tanulmányok a középkori magyar egyház történetéből*” címmel, Koszta László szerkesztésében, míg a

harmadik kötet 2007-ben jelent meg, s Koszta Lászlónak az 1980-as évek második, és az 1990-es évek első felében írt egyháztörténeti tematikájú írásait tartalmazza.

² Soós István: *Mályusz Elemér és Deér József*.

³ Az adott korban általánosan bevett gyakorlat volt, hogy a tanszékek személyi állományát általában csupán egyetlen professzor adta, s e mellett maximum gyakornokok tevékenykedtek ott. Így Mályusz szabadságolási kérelmei alatt a Magyar Történeti Intézet voltaképpen felfüggesztette működését.

⁴ Koszta László: *Deér József, a szegedi egyetem professzora*.

⁵ Alföldi András 1949-től az egyetem Ókortörténeti Szemináriumát vezette.

⁶ Rainer Christoph Scwinges *Deér József és az ötven éves Berni Középkor Történeti Tanszék*.

Végveszélyben?

KONDOROSI FERENC:

A világ végveszélyben?

A nemzetközi jog új kérdései.

Budapest, 2008, Magyar Közlöny

Lap- és Könyvkiadó, 141 oldal

A világ végveszélyben? – kérdezi a szerző, Kondorosi Ferenc a Hieronymus Bosch, A gyönyörök kertje című képének egy részletét ábrázoló borítón. A könyv közel tizenhárom íven keresztül kíván választ adni az egyrészt figyelemkeltő, másrészt fantasztikus regényt ígérő címben szereplő kérdésére. Jogosan merülhet fel bárkiben a kérdés, hogy itt van-e az ideje ilyen, és ehhez hasonló kérdések feltevésére, vagy még túl korán, vagy esetleg alaptalanul kívánja-e a szerző megzörgetni a vészharangokat. A könyvben leírtak a napjainkban végbemenő, és a saját bőrünkön is érezhető változások mindenképpen indokolttá teszik a kérdés feltevésének ilyen

rémisztő megfogalmazását. Mielőtt azonban az olvasó elbátortalanodna, a szerző rögtön tompítani kívánja a felkavarodott érzelmeket azzal, hogy már a hátsóborítón leszögezi, hogy a témának nemzetközi jogi szemlélettel és emellett optimista hozzáállással fogott neki.

1. Az *első fejezet* bemutatja az „új világrend” fogalmának XX. század elején való megjelenésétől napjainkig tartó változását, valamint kifejti, hogy az említett kifejezés jelenleg nincs kitöltve konkrét tartalommal, vagyis napjainkban éppen egy olyan időszakot élünk, amelyet a szerző Galló Bélától kölcsönözve „világrend-nélküliségnek”, világtrendtelenségnek nevez. Ennek az ideiglenes állapot megszüntetésének három dimenzióját különbözteti meg, egyrésztől szükség lenne egy új típusú tudati beállítódásra, amely a jelenlegi ökológiai, demográfiai problémákat innovatív megoldások révén, egységes politikai akaratral a háttérben lehetővé teszi az ember és a természet további együttélését. Másodszer szükséges lenne egy

multipoláris (többpólusú) világ kialakítására, hogy a felmerülő problémákat és hosszú távú kihívásokat ne akadályozzák az első számú hatalmi pozícióért folytatandó harcok. Harmadrészt pedig a nemzetközi politikai viszonyok olyasfajta átalakítását tartja szükségesnek, hogy a globalizálódó világ lépjen túl a nemzetállamok általi kormányzáson, és alakítson ki egy globális közpolitikát, ami révén a gazdasági és pénzügyi viszonyok kiegyenlítetté válhatnak, ami jótékony hatással lenne az instabil nemzetközi politikai viszonyok megszilárdulására, és így az új világrend kialakulásához alapul szolgálhatna az ezzel együtt járó nemzetközi biztonsági kívánatos szintje.

Az első fejezetben található még három alfejezet, amelyek közül az első a szuverenitás átalakulásával foglalkozik, amelynek mozgatórugójaként a globalizációt jelöli meg. A második különálló rész a nemzetközi jog alanyainak bővülését mutatja be. Ez a változás mennyiségi és minőségi szinten is figyelemmel követhető. Folyamatosan új államok alakulnak ki, valamint a nemzetközi közösség domináns szereplői, az államok mellett új alanyok is megjelennek. Elsőként a nemzetközi szervezetek jelentek meg, amelyek jelentős része ma is a hagyományos kormányközi szinten mozog, azonban kialakult a nemzetközi szervezetek szupranacionális (nemzetek feletti) szintje is, amely jellemzően a tagállamoktól független intézményekkel is rendelkezik. A nemzetközi jog új és jövőbeni szereplői között említi a könyv még az egyént, a népet, az emberiséget valamint a jövő nemzedéket is. Az első fejezet végén a nemzetközi szervezetek átalakulásával foglalkozik a szerző, külön kiemelve az ENSZ szükségszerű átalakítását, hiszen ezt a világszervezetet több mint fél évszázaddal ezelőtt hozták létre, és így a szervezet struktúrája és működése nem felel meg a XXI. század kihívásainak. Az ENSZ átszervezésénél leghangúlyosabban a szer-

vezet demokratikusabbá tételét, és annak lehetőségeit vázolja a szerző, míg feladatának az emberi jogoknak a minél szélesebb körben való érvényre juttatását tartja.

A *második fejezet* „Az emberi jogok védelmének egyes elméleti kérdései” címet viseli. Az emberi jogok hierarchikus megközelítésének alapjainál az alapjogok csoportosításait mutatja be úgy, mint például generációk szerinti megkülönböztetés, egyéni vagy kollektív jog, abszolút jog és jelzi, hogy a nemzetközi jog az emberi jogok egyforma szintű érvényesülését kívánja meg. Külön cím alatt foglalkozik az emberi jogok összefüggéseivel és oszthatatlanságukkal, valamint az emberi jogok korlátozhatóságával is. Kitekint továbbá, az Európai Unió Alapjogi Chartájára. A fejezet végén rövid értékelés következik az emberi jogok jelenlegi helyzetéről, és ennek keretében megállapítja, hogy a meghatározó régiókban már elérték az alapvető jogok nemzetközi egyezményekben megkívánt szintjét, másutt, például az iszlám országokban nem lehet a nemzetközi jog eszközeivel eredményeket elérni. Szót ejt arról a folyamatról is, amely szerint korábbi emberi jogokkal kapcsolatos jogalkotási trend megfordult, és már nem a nemzetközi jogalkotás húzza maga után a nemzeti jogalkotást, hanem fordítva, és egyes nemzeti preferenciáknak köszönhetően el kell fogadnia a nemzetközi és uniós jognak, hogy a nemzeti jogvédelem oldaláról beszélhetünk hierarchiáról az emberi jogok között.

A *harmadik fejezet* a biztonság új dimenzióiba kalauzolja az olvasót. A biztonságot alapvető emberi szükségletként értékeli, azonban helyesen látja, hogy – mint sok más dolog a világban – ez térben és időben folyamatosan változik. Mászt jelent a biztonság a XIX. és mást a XXI. században, valamint eltérés mutatkozhat az emberi biztonságérzetek között is, annak megfelelően, hogy fejlett vagy fejlődő állam polgárát kérdeznénk. A korábbi, hagyományos biztonság fogalma

államterületi sértetlenséget jelentett, de mára a globalizáció széleskörű kibontakozásának köszönhetően új veszélyek jelentek meg, amelyek mind a nemzeti, mind a nemzetközi biztonságot veszélyeztetik, sőt akár a világbiztonságra is káros hatást gyakorolhatnak. A szerző felhívja az olvasó figyelmét arra, hogy a globális biztonsági kihívások egymással szorosan összefüggenek, és mindegyik kezelése, vagy éppen elhanyagolása hatással van a más biztonsági kockázatokra. Újfajta veszélyforrásként említi a nemzetközi terrorizmust, a globális felmelegedést, a globális pénzügyi rendszerek összeomlásának lehetőségét, valamint a nukleáris baleseteket. A nemzetközi jog szerepét a biztonsághoz kapcsoltnan úgy érzékelteti, hogy az ENSZ-nek a kollektív biztonság kialakítását kell előmozdítani, amely kapcsán már nem az államok biztonságát kell hangsúlyozni, hanem az emberek biztonságát, a humán biztonságot kell előtérbe helyezni.

A globalizáció hatásai kerülnek górcső alá a *negyedik fejezetben*. Nem túlbonyolítva megállapítható, hogy ahol a globalizáció gazdasági növekedéssel jár, ott politikai akarattal az emberi jogok érvényesülésének (például gazdasági, szociális és kulturális jogok) az esélyei sokkal jobbak, mint azokban az országokban, ahol már akár a globalizáció előtt is egyenlőtlenségek voltak. Ezekben a területeken negatív hatásként például a faji diszkrimináció erősödését, a társadalmi szakadékok növekedését, a szegénység terjedését jelöli meg. A hatások vizsgálatánál felmerült, hogy a nemzetközi jog új alanyainak – a nemzetközi szervezeteknek, multinacionális cégeknek is – felelősségteljes magatartást kelljen tanúsítani, éppen úgy, mint az államoknak.

Az ötödik fejezet a fenntartható fejlődés fogalmának történeti kialakulásával és magyarázatával kezdődik: a fenntartható fejlődés olyan fejlődés, amely kielégíti a jelen szükségleteit anélkül, hogy veszélyeztetné a

jövő nemzedékek esélyeit abban, hogy ők is kielégíthessék a szükségleteiket. A fenntartható fejlődést pontosan annak a hosszú távú célkitűzésnek tekinti, amelyhez elengedhetetlen lenne a jelen kor világtrendjének kialakulása, és a már korábban említett globális közpolitika létrehozása és megvalósítása annak érdekében, hogy az emberiség mind gazdasági, mind szellemi fejlődése folyamatosan pozitív képet adjon, azonkívül a nemzetközi béke és biztonság érdekében való nemzetközi összefogás alapjául szolgálhasson.

2. A következő néhány fejezet a nemzetközi jog által szabályozott globális összefogás, globális kormányzás kihívásaival, valamint az adott feladatok teljesítésének, illetve nem teljesítésnek emberi jogokra, ezáltal az egész világra gyakorolt hatásaival foglalkozik. A fejezetek foglalkoznak a klímaváltozás kérdésével – az emberi élettér esetleges beszűkülésével, a szegénység elleni küzdelemmel – a társadalmi szakadék további elmélyülésével, a járványok és egyéb betegségek terjedésének hatásaival, továbbá ezeknek a lehetséges következményeként fellépő milliós nemzetközi migráció biztonsági kihívásaival.

A *tizedik fejezet* a nemzetközi bűnözéssel, a *tizenegyedik fejezet* pedig a nemzetközi terrorizmussal foglalkozik.

A könyv *tizenkettedik, záró fejezetében* a szerző a globális kihívások kezelésének eszközének a jogot határozza meg, ami hidat képezhet a civilizációk és a kultúrák között, létrehozhatja a párbeszédet, amelyre XXI. század küszöbén nagy szüksége van a világnak, ha a jelenleg negatív irányba ható változásokat együttes erővel kívánja megszüntetni. A szerző levezeti, hogy a jogot hasonló társadalmi kihívásokra alkották meg, függetlenül attól, hogy a nyugati (szekularizált) társadalomban előforduló politikai jogalkotásának a terméke, vagy az iszlám hittal erősen átitatott, inkább vallási szabályokban megjelenő előírásokról, netalán a közösségi személetet, és az életbölcseesség által szabályozott magatar-

tási normákról, szokásokról beszélünk. Az emberi jogok egyetemességének az elméleti háttere, ami szerint a jogok minden ember fajra, nemre, bőrszínre, vallási és egyéb lelkiismereti meggyőződésre, származásra, vagyoni helyzetre stb. nélkül megilletnek, a kulturális relativizmus zászlója alatt sebeket szenved el. Az emberi jogok érvényességének univerzalitását háromszintű kifogással támadják a kulturális relativizmus legfőbb képviselői, az iszlám és az ázsiai országok. Enyhébb kifogásként azt hozzák fel, hogy ugyan egyetértés van az egyetemes emberi jogok eszméjét illetően, de tartalmilag nincs megállapodás róluk. A határozottabb kifogás szintjén azt állítják, hogy az egyetemes emberi jogok csupán a nyugati kultúra (liberális, modernista, esetleg szekuláris) morális minimuma, aminek az érvényre juttatása nem várható el a más értékrendszerrel bíró kultúráktól. Erős kifogásként pedig azt állítják, hogy az emberi jogok minimumának terjesztésével mintegy gyarmatosító politikát kíván a Nyugat folytatni.

A kultúrák különbözősége és összemérhetetlensége alapvetően nem zárja ki az egyetemességet, mint minden kultúra számára érvényességet, hiszen minden kultúrában megvannak azok az ismérvek, amelyek sze-

rint valamit jónak ítél a társadalom, valamit rossznak, egyes magatartásokat kötelezett-ségként hárít a rendszer az emberre, míg másokat jogként nyújt az állampolgárainak.

Összességében azt kell megállapítani, hogy a kultúrák, civilizációk rendjét adó szabályozás sohasem statikus, hanem mindig dinamikus jelenség. Ez a szabályozás hozzájárult ahhoz, hogy sok eszme, amely az emberi jogok minimumát kívánja – ugyan különbözőképpen értelmezve – érvényre juttatni a globális változások előmozdítása érdekében, már több száz, vagy akár ezer éve működik. Csupán a világ az információs társadalom kialakulásával közelebbi kapcsolatba került az eddig távolabbról szemlélt részleteivel. A könyv végigolvasása, és a tartalmának újragondolása után, a könyvről alkotott benyomásom mindenképpen pozitív, hiszen a globális válságok okait kívánja bemutatni, megoldási módszerrel – a nemzetközi jog szélesebb és demokratikusabb alkalmazásával, a nemzetközi szervezetek globális célok kitűzésével – együtt. Szintén kiemelendő, hogy szorgalmazza a kultúrák közti párbeszédet, valamint hangsúlyt fektet a nem-állami szereplők jelentőségének növekedésére.

FEHÉR LÓRÁNT

Rólunk, de nélkülünk

MÁTHÉ GÁBOR–GECSENYI LAJOS:
Sub Clausula – 1920, 1947. Dokumentumok két békeszerződés – Trianon, Párizs – történetéből. Budapest, 2008, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó. 1324 oldal

Henry Kissinger *Diplomácia* című kötetében világított rá arra az összefüggésre, miszerint „Mivel keleten nem létezett olyan nagyhatalom, amellyel szövetkezhetett volna, Franciaország az új államokat próbálta erő-

síteni. [...] Támogatta az új kelet-európai államokat, hogy minél több területet vegyenek el Németországtól, és abból, ami még Magyarországból megmaradt.” E francia törekvések, illetve a többi szövetséges nagyhatalom paszszivitása a térség rendezésével kapcsolatban alapjaiban határozta meg a Kárpát-medence társadalmi-, hatalmi- és gazdasági viszonyait az első világháborút követően, és nyílegyenesen vezetett az érintett államok második világháborús részvételéhez.

A Magyarország számára oly katasztrofális eredménnyel záruló békefolyamat, az azt követő évtizedek és a második világháborút